TOVARLARNI BOJXONA HUDUDIDA QAYTA IŞLAŞ REJIMINING HUQUQIY VA TAŞKILIY ŞARTLARI: XALQARO STANDARTLAR VA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI

T.Şodiyev

Bojxona instituti

Maxsus fanlar kafedrasi katta öqituvçisi

Annotatsiya. Tovarlarni bojxona hududida qayta işlaş rejimi import bojlari va soliqlarini şartli ravişda tölaşdan ozod qilgan holda xomaşyo va butlovçi qismlarni qayta işlab, tayyor mahsulotni eksport qiliş imkonini beradi, biroq uni qöllaş şartlari huquqiy vakolat doiralari böyiça sezilarli farqlanadi. Maqolaning maqsadi - rejimning huquqiy va taşkiliy şartlarini xalqaro standartlar hamda xorijiy davlatlar amaliyoti asosida qiyosiy tahlil qilişdir. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy tahlil, tizimli tahlil va kontent-tahlil usullaridan foydalanildi. Qayta körib çiqilgan Kioto konvensiyasining F ilovasi, Yevropa Ittifoqi, Buyuk Britaniya, Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi, Hindiston, Xitoy va AQŞ tizimlari asosiy huquqiy va taşkiliy mezonlar böyiça taqqoslandi. Tahlil asosida rejimni qöllaş modellari uç guruhga - ruxsat asosida tölovni töxtatib turiş, bondlangan qayta işlaş va nazorat hamda eksportdan keyin tölovni qaytariş modellariga tasniflandi. Şuningdek, nazorat vositalarini oldindan, jarayon davomida va yakunlaş bosqiçlari böyiça muvozanatlaştiriş mexanizmi asoslandi. Xulosalar bojxona ma’muriyatlariga rejim şartlarini xalqaro standartlar bilan muvofiqlaştiriş hamda tartib-taomillarni yengillaştiriş va bojxona nazorati muvozanatini baholaşda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit sözlar: bojxona hududida qayta işlaş rejimi, Kioto konvensiyasi, huquqiy vakolat doirasi, tölovni töxtatib turiş, ruxsat beriş, iqtisodiy şartlar, bojxona nazorati, qiyosiy tahlil.

KIRIŞ

Mavzuning dolzarbligi. Qayta işlaş rejimi - tovarlarni işlab çiqariş, qayta işlaş yoki ta’mirlaş va keyinçalik eksport qiliş maqsadida bojxona hududiga import bojlari va

soliqlaridan şartli ozod etilgan holda olib kirişga imkon beradigan bojxona rejimidir [1]. Bunday rejimlarning asosiy vazifasi eksport imkoniyatlarini kengaytiriş va qayta işlovçi tarmoqning xalqaro raqobatbardoşligini oşirişdir [2, 3]. Rejimning iqtisodiy ahamiyatini Xitoy misolida köriş mumkin: 2023-yilning yanvar–sentabr oylarida mamlakatning qayta işlaş savdosi hajmi 5,57 trillion yuanni taşkil etib, taşqi savdoning 18,1 foizini egalladi [4]. Xalqaro darajada ham rejimga e'tibor saqlanib qolmoqda: Jahon bojxona taşkilotining (JBT) Qayta körib çiqilgan Kioto konvensiyasi boşqaruv qömitasi F ilovaning 1-bobini (içki qayta işlaş) amalga oşiriş böyiça milliy tajriba almaşinuvini muntazam muhokama qilib kelmoqda [5]. Şu bois rejimning talab va şartlarini xalqaro standartlar hamda xorijiy tajriba nuqtayi nazaridan tizimli örganiş ilmiy va amaliy jihatdan dolzarbdir.

Muammo. Rejimning umumiy maqsadi öxşaş bölişiga qaramay, uni qöllaş şartlari - ruxsat beriş talablari, iqtisodiy şartlar, ta'minot, muddatlar, hisob va yakunlaş tartibi - huquqiy vakolat doiralari böyiça farqlanadi. Bu farqlar, bir tomondan, taşqi iqtisodiy faoliyat iştirokçilari uçun kiriş tösiqlarini, ikkinçi tomondan esa bojxona nazoratining samaradorligini belgilaydi. Qiyosiy tahlil qilinmaganda uşbu şartlarning qaysilari xalqaro standartdan kelib çiqişi, qaysilari esa milliy siyosat tanlovi ekanligini ajratiş qiyin böladi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari. Tadqiqotning maqsadi - tovarlarni bojxona hududida qayta işlaş rejimining huquqiy va taşkiliy şartlarini xalqaro standartlar va xorijiy davlatlar amaliyoti asosida qiyosiy tahlil qiliş hamda nazorat vositalarining muvozanat mexanizmini asoslaşdir. Uşbu maqsadga erişiş uçun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. Qayta körib çiqilgan Kioto konvensiyasi F ilovasining 1-bobidagi standart va tavsiya amaliyotlarini tahlil qiliş;

2. rejim şartlarini baholaş uçun huquqiy va taşkiliy mezonlar tizimini şakllantiriş;

3. tanlangan huquqiy vakolat doiralarida rejimni qöllaş şartlarini mezonlar böyiça taqqoslaş;

4. rejimni qöllaş modellarini tasniflaş va nazorat vositalari örtasidagi boğliqlikni aniqlaş;

5. tahlil asosida bojxona ma'muriyatlari uçun amaliy tavsiyalar işlab çiqiş.

Tadqiqot obyekti va predmeti. Tadqiqot obyekti - bojxona hududida qayta işlaş rejimi. Tadqiqot predmeti - rejimni qöllaşning huquqiy va taşkiliy şartlari hamda ularni tartibga solişning xalqaro va xorijiy modellari.

Ilmiy muammoning örganilmaganlik darajasi (Researç Gap). Mavjud ilmiy va amaliy manbalarda rejimni tavsiflovçi işlar asosan bitta huquqiy vakolat doirasiga yoki bitta jihatga (masalan, iqtisodiy şartlarga yoki ruxsat beriş tartibiga) qaratilgan: Yevropa Ittifoqi qonunçiligi böyiça akademik tahlil [6], Buyuk Britaniya böyiça rasmiy qöllanmalar [7, 8], Hindiston böyiça savdo siyosati hujjatlari [9], Xitoy böyiça huquqiy va nazorat şarhi [10]. Xalqaro va mintaqaviy standartlarning rolini hamda amaliyotdagi umumiy tösiqlarni örgangan tadqiqotlar mavjud bölsa-da [11], şartlarni yagona mezonlar tizimi böyiça taqqoslaydigan va nazorat vositalarining özaro boğliqligini tuşuntiradigan tizimli tahlil yetişmaydi.

Ilmiy savol va faraz (gipoteza). Tadqiqotning asosiy ilmiy savoli: qayta işlaş rejimi şartlaridagi xalqaro farqlar nazorat vositalarining qanday kombinatsiyasi sifatida tuşuntirilişi mumkin? Ilmiy faraz: turli huquqiy vakolat doiralarida rejim şartlari özaro almaşinuvçi nazorat vositalari töplami sifatida şakllangan - oldindan qöllanadigan filtrlar yengillaştirilganda jarayon davomidagi va yakuniy nazorat vositalari kuçayadi hamda aksinça.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Xalqaro standartlar. JBTning Qayta körib çiqilgan Kioto konvensiyasi (RKC) F ilovasining 1-bobi içki qayta işlaşni tovarlar bojxona hududiga işlab çiqariş, qayta işlaş yoki ta’mirlaş va keyingi eksport uçun şartli ozod etilgan holda olib kiriladigan rejim sifatida ta’riflaydi hamda standartlar va tavsiya amaliyotlarini belgilaydi [1, 5]. Manbaning kuçli tomoni - normativ aniqlik va xalqaro unifikatsiya; çeklovi esa matnda ta’minot (kafolat) va iqtisodiy sinov böyiça alohida majburiy standart közda tutilmaganligi, ya’ni bu masalalar milliy qonunçilik ixtiyoriga qoldirilganligidir.

Yevropa Ittifoqi. Yevropa Ittifoqi Bojxona kodeksiga (Reglament 952/2013) köra, Ittifoqqa tegişli bölmagan tovarlar bojlar, boşqa tölovlar va tijorat siyosati çoralarisiz bir

yoki bir neçta qayta işlaş operatsiyalarida işlatilişi mumkin [12]. Yevropa Komissiyasining qöllanmasiga muvofiq: ruxsat Ittifoq işlab çiqaruvçilari manfaatiga zarar yetkazişi mumkin bölsa, iqtisodiy şartlar Ittifoq darajasida ekspert guruhi tomonidan köriladi; ruxsat muayyan şartlarda bir yilgaça orqaga qarab (retroaktiv) berilişi mumkin; erkin zonadan taşqari rejimlarda tovarlar kafolat bilan ta'minlanadi hamda ekvivalent tovarlardan foydalanişga ruxsat etiladi [2]. Belgiya va Şvetsiya bojxona xizmatlari ma'lumotnomalarida ruxsat muddati odatda 5 yilgaça (sezgir tovarlar uçun 3 yil) ekani va ruxsat faqat körsatilgan egasi uçun amal qilişi qayd etilgan [13, 14]. T. Lyons tomonidan yozilgan bobda içki va taşqi qayta işlaş, iqtisodiy şartlar, ekvivalent tovarlar hamda rejimni yakunlaş masalalari çuqur tahlil qilingan [6].

Buyuk Britaniya. Buyuk Britaniyada rejim 2018-yilgi maxsus tartiblar töğrisidagi nizomlar bilan tartibga solinadi [15]. Soliq va bojxona xizmatining (HMRC) rasmiy qöllanmasiga köra, ariza beruvçi Buyuk Britaniyada taşkil etilgan bölişi, jiddiy qoidabuzarlik tarixiga ega bölmasligi, yetarli hisob yuritişi, EORI raqamiga ega va tölovga qodir bölişi hamda ruxsatga iqtisodiy zaruratni isbotlaşi kerak [7]. HMRC qöllanmalarida deklaratsiya asosida ruxsat beriş, rejimni yakunlaş uçun yakunlaş hisobotini (bill of disçarge) topşiriş va «birinçi kirgan - birinçi çiqadi» (FIFO) tamoyili bayon etilgan [8].

Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi. Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi (YeOII) Bojxona kodeksi tovarlarga nisbatan qöllanadigan 17 ta bojxona rejimi orasida bojxona hududida qayta işlaş rejimini ham belgilagan [16, 17]. Ekspert şarhlariga köra, Kodeksda içki va taşqi qayta işlaş rejimlari böyiça operatsiyalar röyxati kengaytirilib, unga tovarlarni modernizatsiya qiliş kiritilgan [18], şuningdek, rejimning amal qiliş muddati qayta işlaş texnologik jarayoni davomiyligi asosida belgilanişi qayd etilgan [19].

Hindiston. Hindistonning 2023-yilgi Taşqi savdo siyosatida bojdan ozod qiliş sxemalari qatoriga Advance Authorisation va Duty Free Import Authorisation, bojni qaytariş sxemasi sifatida esa Duty Drawback kiritilgan [9]. Amaliy tartibga köra, imtiyoz eksport mahsulotiga jismonan kiruvçi resurslarni (normal yöqotişlar bilan birga) qamrab oladi; import uçun ruxsat 12 oy, eksport majburiyatini bajariş uçun esa 18 oy amal qiladi;

resurslar «haqiqiy foydalanuvçi» (actual user) şarti bilan beriladi va boşqaga ötkazilmaydi; majburiyat bajarilgaç, rejim eksport majburiyatini bajarganlik sertifikati (EODC) orqali yopiladi [20]. Hisoblaş palatasining (CAG) hisoboti uşbu sxemani Taşqi savdo boş direktorati (DGFT) ma'muriy boşqarişini, bojdan ozod qilişni esa bojxona organlari ta'minlaşini körsatadi [21].

Xitoy. EU SME Centre şarhida Xitoyning qayta işlaş savdosi xomaşyo va butlovçi qismlarni bondlangan (kafolatlangan) holda olib kirib, tayyor mahsulotni qayta işlagandan söng eksport qiliş faoliyati sifatida ta'riflanadi; bondlangan tizimda import qilingan materiallar bojdan ozod etiladi, nazorat esa «handbook» va elektron hisob kitoblari, bondlangan nazorat hamda korxonalarni toifalar böyiça boşqariş orqali amalga oşiriladi [10]. 2023-yilda Xitoy Boş bojxona boşqarmasi qayta işlaş savdosini rivojlantiriş uçun 16 ta islohot çorasini e'lon qilgan [4]. Huquqiy tahlillarga köra, nuqsonli mahsulotlarni qayta işlaş savdosi doirasida Xitoyda yöq qiliş yoki ortga undiriladigan tölovlar tölangandan keyin içki bozorda sotiş tartibi amal qiladi [22].

Amerika Qöşma Ştatlari. AQŞda rejim tölovni töxtatib turiş modeliga emas, asosan tölovni qaytarişga (Drawback) tayanadi: import çoğida undirilgan bojlar, soliqlar va yiğimlar tovar eksport qilinganda yoki yöq qilinganda qaytariladi, da'volar esa ACE tizimida elektron topşiriladi [23]. Vaqtinça olib kiriş uçun «bond bilan vaqtinça import» (TIB) mexanizmi qöllanadi: tovar bojsiz kiritiladi va odatda bir yil içida (uzaytiriş bilan jami uç yilgaça) reeksport qilinişi yoki yöq qilinişi kerak, aks holda tölov majburiyati kelib çiqadi [24].

Umumiy tendensiyalar va tadqiqot hissasi. Jahon banki [3] va M. Ortiqov [11] işlarida bojni töxtatib turiş va qaytariş sxemalarining eksport raqobatbardoşligidagi örni örganilgan. Manbalarni özaro taqqoslaş şuni körsatadiki: (1) barça tizimlar rejimni eksportga yönaltirilgan tölovlarni töxtatib turiş yoki qaytariş mexanizmi sifatida quradi [1, 10, 23]; (2) ruxsat beriş deyarli barça tizimlarda oldindan filtr vazifasini bajaradi, ammo filtr mezonlari turli xil [2, 7, 21]; (3) jarayon davomidagi nazorat vositalari kafolat [2], bond [24], elektron hisob [10] yoki «haqiqiy foydalanuvçi» şarti [20] kabi turli şakllarda

uçraydi. Mavjud adabiyotlarda rejim şartlarini huquqiy va taşkiliy guruhlarga ajratib, yagona mezonlar matritsasi böyiça taqqoslaydigan hamda nazorat vositalarining uç bosqiçli (oldindan, jarayon davomida, yakunlaş) özaro boğliqligini tuşuntiradigan tizimli tahlil mavjud emasligi uşbu maqolaning ilmiy yangiligi va hissasini belgilaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot dizayni va huquqiy vakolat doiralarini tanlaş. Tadqiqot nazariy-qiyosiy va sifat tahliliga asoslangan. Taqqoslaş uçun maqsadli tanlov qöllanildi: xalqaro standart sifatida RKC F ilovasi; ikkita yirik integratsiyalaşgan bojxona hududi (Yevropa Ittifoqi, YeOII); rejimni mustaqil qonunçilik asosida tartibga soluvçi huquqiy vakolat doirasi (Buyuk Britaniya); qayta işlaş savdosi yuqori uluşga ega bölgan Osiyo davlatlari (Xitoy, Hindiston) hamda tölovni qaytarişga asoslangan model (AQŞ).

Manbalar va mezonlar tizimi. Tadqiqotda birlamçi normativ-huquqiy manbalar [1, 7, 9, 12, 15, 23] va ikkilamçi akademik-tahliliy şarhlar [6, 10, 11, 18–22, 24] qiyosiy-huquqiy, tizimli va kontent-tahlil usullari orqali örganildi. Mezonlar RKC F ilovasi 1-bobining tuzilişidan kelib çiqib ikki guruhga ajratildi: Huquqiy şartlar (L1–L5): qamrov va imtiyoz (Std 2, 3, 5; RP 4); ruxsat beriş talabi va vakolatli organ (Std 8, 9); iqtisodiy şartlar (RP 6); muddat (Std 15; RP 16); ta’minot (kafolat). Taşkiliy şartlar (T1–T5): ruxsat beriş şakllari - retroaktiv va umumiy ruxsat (RP 10, 11); identifikatsiya va unumdorlik normasi (Std 12, 14; RP 7, 13); egalik ötkaziş va uçinçi şaxs (RP 17, 18; Std 19); hisob, hisobot va nazorat (Std 14); yakunlaş usullari (Std 20–24; RP 22–26) [1]. Bunday bölinişda huquqiy şartlar «nima talab qilinadi», taşkiliy şartlar esa «talab qanday bajariladi va tekşiriladi» degan savolga javob beradi.

QIYOSIY TAHLIL, MUHOKAMA VA ILMIY YANGILIK

Huquqiy vakolat doiralari böyiça qiyosiy tahlil va modellar tasnifi. RKC F ilovasining 1-bobida majburiy standartlar asosan qamrov, ruxsat beriş zarurati, muddat va yakunlaş usullarini belgilasa, tartib-taomillarni yengillaştirişga oid qoidalar (retroaktiv va umumiy ruxsat, standart unumdorlik normasi) tavsiya amaliyoti şaklida berilgan [1].

Tanlangan oltita huquqiy vakolat doirasida rejim şartlarini taqqoslaş (1-jadval) ularni uçta konseptual modelga tasniflaş imkonini berdi: A modeli - ruxsat asosida tölovni töxtatib turiş (Yevropa Ittifoqi, Buyuk Britaniya, YeOII va Hindiston), bunda tovar bojsiz kiritiladi, nazorat esa ruxsat, ta'minot yoki eksport majburiyati orqali ta'minlanadi [2, 7, 9, 20]; B modeli - bondlangan qayta işlaş va nazorat (Xitoy), bunda materiallar bondlangan holda bojsiz olib kiriladi, nazorat esa «handbook» va elektron hisob orqali amalga oşiriladi [10]; C modeli - tölovni qaytariş (AQŞ), bunda bojlar dastlab undirilib, tovar eksport qilinganda yoki yöq qilinganda qaytariladi [23], vaqtinça import uçun esa bond mexanizmi (TIB) işlaydi [24].

1-jadval. Huquqiy vakolat doiralari böyiça qayta işlaş rejimi şartlarining qiyosiy matritsasi

Huquqiy vakolat doirasi	Model	Ruxsat va oldindan filtrlar	Ta'minot va nazorat	Muddat	Yakunlaş va boşqa şartlar
Yevropa Ittifoqi	A	Ruxsat talab etiladi; iqtisodiy şartlar Ittifoq darajasida körilişi mumkin; retroaktiv ruxsat bir yilgaça [2, 14].	Erkin zonadan taşqari kafolat majburiy; ruxsat faqat egasi uçun; ekvivalent tovarlar mumkin [2, 14].	Ruxsat 5 yilgaça (ayrim hollarda 3 yil) [2, 13].	Reeksport yoki erkin muomalaga çiqariş; INF tizimi [2].
Buyuk Britaniya	A	Mamlakatda rezidentlik, qoidabuzarlik tarixi yöqligi,	Hisob yuritiş va ayrim hollarda	Ruxsatnomada individual	Yakunlaş hisoboti (bill of disçarge);

		hisob yuritiş, EORI, tölovga qobiliyat, iqtisodiy zarurat [7]; deklaratsiya asosida ruxsat [8].	kafolat talab etiladi [7].	belgilanadi [7, 15].	FIFO tamoyili [8].
YeOII	A	Qayta işlaş 17 bojxona rejimidan biri; rejimga qöyiş va foydalaniş şartlari belgilangan [16, 17].	Qayta işlaş şartlari hujjatida talab etiladigan ma'lumotlar körsatiladi [19].	Qayta işlaş muddatiga asoslanadi (3 yilgaça) [16, 19].	Operatsiyalar röyxatiga modernizatsiya kiritilgan [18].
Hindiston	A	Taşqi savdo boş direktorati (DGFT) ruxsati; bojdan ozod qilişni bojxona ta'minlaydi [9, 21].	Eksport majburiyati; «haqiqiy foydalanuvçi» şarti, resurslarni köçirib bölmaydi [20].	Import uçun 12 oy; eksport majburiyati uçun 18 oy [20].	EODC sertifikati orqali yopiş [20]; Drawback sxemasi [9].
Xitoy	B	Qayta işlaş savdosi doirasida materiallar	«Handbook» va elektron hisob; bondlangan	Kontrakt va elektron hisob kitobi davriga	Içki sotişda ortga undiriladigan tölovlar;

		bondlangan holda bojsiz olib kiriladi [10].	nazorat; korxonalarni toifalaş [10].	boğlangan [10].	nuqsonli mahsulot rejimi [22].
AQŞ	C	Drawback: undirilgan tölovlar eksport yoki yöq qilingandan keyin qaytariladi [23]; TIB: bond asosida vaqtinça kiriş [24].	Da'volar ACE tizimida elektron topşiriladi [23]; TIB bondi [24].	TIB: odatda 1 yil, uzaytiriş bilan 3 yilgaça [24].	TIB: reeksport yoki yöq qiliş; buzilsa tölov majburiyati [24].

Manba: Muallif tahlili asosida tuzildi.

Nazorat zanjiri va xalqaro amaliyotdagi farqlar muhokamasi. Barça modellarda bojxona nazorati vositalari uç bosqiçda özaro muvozanatlaşadi: (1) oldindan (ex ante) bosqiçda iqtisodiy şartlar [2], subyekt mezonlari [7] va ruxsat beriş [9, 21]; (2) jarayon davomidagi (in-process) bosqiçda kafolat [2], bond [24], elektron hisob [10] va «haqiqiy foydalanuvçi» şarti [20]; (3) yakunlaş (ex post) bosqiçida yakunlaş hisoboti [8], EODC [20], ortga undiriladigan tölovlar [22] va tölovni qaytariş [23] amal qiladi. Qiyosiy muhokama RKC tavsiyalari va xorijiy davlatlar amaliyoti örtasida uçta asosiy farqni körsatdi: birinçidan, RKC içki bozorda öxşaş tovarlar borligi sababli rejimni rad etmaslikni tavsiya qilsa [1], Yevropa Ittifoqi va Buyuk Britaniyada iqtisodiy şartlar içki işlab çiqaruvçilarni himoya qiliş filtri sifatida saqlanib qolgan [2, 7]; ikkinçidan, RKC mulk egasi özgarganda rejimni davom ettiriş va subpodryadga ruxsat berişni tavsiya qilsa [1], Hindistonda resurslar «haqiqiy foydalanuvçi» şarti bilan beriladi va boşqa şaxsga ötkazilmaydi [20]; uçinçidan, RKC mezonlarga mos bölsa retroaktiv ruxsat berişni tavsiya qilsa [1], Yevropa Ittifoqida bu muddat bir yil bilan çeklangan [2]. Mazkur farqlar har bir huquqiy vakolat doirasidagi içki bozorni himoya qiliş siyosati, idoralararo boşqaruv

tuzilmasi hamda tanlangan bazaviy model (tölovni töxtatib turiş yoki qaytariş) bilan izohlanadi.

Ilmiy yangilik. Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

1. RKC F ilovasi asosida huquqiy (L1–L5) va taşkiliy (T1–T5) mezonlardan iborat tahliliy matritsa işlab çiqilib, oltita huquqiy vakolat doirasi va xalqaro standart yagona ölçov tizimida taqqoslandi;
2. bojxona hududida qayta işlaş rejimini qöllaş amaliyoti nazorat oğirligining taqsimlanişiga qarab A (ruxsat asosida tölovni töxtatib turiş), B (bondlangan qayta işlaş) va C (eksportdan keyin tölovni qaytariş) modellariga tasniflandi;
3. nazorat vositalarini oldindan (ex ante), jarayon davomida (in-process) va yakunlaş (ex post) bosqiçlariga ajratuvçi konseptual yondaşuv hamda nazorat vositalarining özaro kompensatsion almaşinuvi qonuniyati asoslandi.

XULOSA VA AMALIY TAVSIYALAR

Tadqiqotda tovarlarni bojxona hududida qayta işlaş rejimining huquqiy va taşkiliy şartlari RKC F ilovasi hamda oltita huquqiy vakolat doirasi misolida qiyosiy tahlil qilindi. Asosiy xulosalar şundan iboratki, xalqaro standart qamrov, ruxsat beriş zarurati, muddat va yakunlaş usullarini majburiy standartlar bilan, soddalaştiriş qoidalarini esa tavsiya amaliyotlari bilan belgilaydi [1]. Jahon amaliyotida rejim ruxsat asosidagi tölovni töxtatib turiş, bondlangan qayta işlaş va tölovni qaytariş modellariga bölinadi [2, 10, 23] hamda nazorat vositalari uç bosqiç böylab özaro muvozanatlaşadi.

Tahlil natijalari asosida bojxona ma’muriyatlari uçun quyidagi amaliy tavsiyalar işlab çiqildi:

1. Ruxsat beriş tartibini RKC tavsiya amaliyotlari bilan uyğunlaştirib, halol taşqi iqtisodiy faoliyat iştirokçilari uçun retroaktiv ruxsat va muntazam operatsiyalar uçun umumiy ruxsat mexanizmlarini keng joriy etiş [1].

2. Oldindan qöllanadigan ma’muriy filtrlarni yengillaştiriş evaziga jarayon davomidagi nazoratni iştirokçining qonunga rioya etiş tarixi va tölovga qobiliyatiga qarab tabaqalaştiriş (Buyuk Britaniya va Xitoyda korxonalarni toifalaş tajribasi asosida) [7, 10].

3. Barqaror texnologik jarayonlar uçun standart unumdorlik normalarini belgilaş hamda rejimni yakunlaş hisobotini (bill of disçarge) töliq elektron hisob tizimi orqali yuritiş [1, 8, 10].

4. Qayta işlaş jarayonida hosil böladigan çiqindilar, nuqsonli mahsulotlar va texnologik yöqotişlarning huquqiy rejimini aniq reglamentga soliş orqali bojxona nizolarining oldini oliş [1, 22].

5. Ruxsat beriş va bojxona nazoratida bir neçta davlat organi iştirok etgan taqdirda, Yevropa Ittifoqining standart axborot almaşinuvi (INF) tajribasi asosida idoralararo ma’lumot almaşinuvini yagona raqamli platforma orqali integratsiyalaş [2, 21].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Customs Organization. International Convention on the Simplification and Harmonization of Customs Procedures (Revised Kyoto Convention), Specific Annex F, Chapter 1 “Inward processing”. Brussels: WCO, 2008. https://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new/spanf.aspx

2. European Commission, DG Taxation and Customs Union. Special Procedures (other than transit): Quick Info. Brussels, 2019. https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2019-03/10_taxud_ucc_special_procedures_other_than_transit_quick_info_en.pdf

3. World Bank. Duty and Tax Relief and Suspension Sçemes for Improving Export Competitiveness. Waşington, D.C.: World Bank Group. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/432821468341068443/pdf/518130WP0duty110Box342050B01PUBLIC1.pdf

4. Zhong Nan. China’s customs unveils new measures to boost processing trade. Çina Daily, 31 October 2023. URL: https://www.chinaservicesinfo.com/s/202310/31/WS6555da77498ed2d7b7ea0393/chinas-customs-unveils-new-measures-to-boost-processing-trade.html

5. World Customs Organization. Revised Kyoto Convention Management Committee, 15th Meeting: Exçange of Experience and National Practices (Doc. PO0091E1). Brussels, 18 October 2016.

6. Lyons, T. Processing. In: EU Customs Law. Oxford: Oxford University Press, 2018. URL: https://academic.oup.com/book/61439/çapter/534758417

7. HM Revenue & Customs (HMRC). Special procedure: inward processing - Conditions for granting an inward processing authorisation. GOV.UK. URL: https://www.gov.uk/guidance/special-procedure-inward-processing/conditions-for-granting-an-inward-processing-authorisation

8. HM Revenue & Customs (HMRC). Customs Special Procedures internal manual: SPE03090, SPE13025, SPE13075, SPE16850. GOV.UK. URL: https://www.gov.uk/hmrc-internal-manuals/customs-special-procedures/spe13075

9. Directorate General of Foreign Trade (India). Foreign Trade Policy 2023, Çapter 4: Duty Exemption / Remission Sçemes. New Delhi, 2023. URL: https://content.dgft.gov.in/Website/Chapter_4_Revised_FTP_v1.2.2.pdf

10. EU SME Centre. Processing Trade in China. Beijing, 2018. URL: https://www.eusmecentre.org.cn/publications/processing-trade-in-china-2018-update/

11. Ortiqov, M. Role of the international and regional standards in development customs procedures. Zenodo, 6 Març 2023. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7701095

12. Regulation (EU) No 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code. Official Journal of the European Union, L 269, 10.10.2013.

13. FPS Finance (Belgium), Customs and Excise. Fiçe 12: Authorisation for inward processing. Brussels. URL:

https://finance.belgium.be/sites/default/files/Customs/EN/PDF/Ondernemingen/Fiche12_Authorisation-for-inward-processing_ENG.pdf

14. Swediş Customs (Tullverket). Authorisation for inward processing. Stockholm. URL: https://www.tullverket.se/en/startpage/business/internationalbusiness/importinggoodsnydoldstruktur/importingforspecificpurposesorprocessing/inwardprocessing/authorisationforinwardprocessing.4.422c8052175b1d8276929dc.html

15. The Customs (Special Procedures and Outward Processing) (EU Exit) Regulations 2018, SI 2018/1249, Part 4, Chapter 2 “Inward Processing Procedure”. URL: https://www.legislation.gov.uk/uksi/2018/1249/part/4/chapter/2/made

16. Treaty on the Customs Code of the Eurasian Economic Union (Signed 26 December 2016).

17. Kazakh Invest. Doing Business: Customs procedures. Astana. URL: https://invest.gov.kz/invest-guide/doing-business/customs-procedures/

18. Baker McKenzie. Tariffs, Customs, Trade Remedies: EAEU Customs Code Overview. Global Import Blog. URL: https://globalimportblog.bakermckenzie.com/?p=17124

19. Vinculum. Customs procedure of processing in the customs territory. URL: https://vinculum.ru/en/oformlenie/tamozhennye-protsedury/pererabotka-na-tamozhennoj-territorii

20. Lawrbit. Procedure for Advance Authorisation basis Self-Declaration (FTP 2023 / HBP 2023). URL: https://www.lawrbit.com/exim/advance-authorisation-sçeme-self-declaration-procedure/

21. Comptroller and Auditor General of India. Report on Advance Authorisation Sçeme (Performance Audit Report). New Delhi. URL: https://calm.cag.gov.in/storage/media/pEAzVG0beGRsYW8g8fnKj33QajmQBZhUJoqDpoyI.pdf

22. Law.asia. Processing trade compliance: Are you an unwitting smuggler? URL: https://law.asia/processing-trade-compliance-smuggler/

23. U.S. Customs and Border Protection. Drawback Overview. Waşington, D.C., 2020. URL: https://www.cbp.gov/trade/programs-administration/entry-summary/drawback-overview

24. Woltering, J. Temporary Importation under Bond (TIB): Trade & Tariff Insights. C.H. Robinson, 6 October 2021. URL: https://www.chrobinson.com/en-ca/resources/insights-and-advisories/trade-tariff-insights/10-06-2021/